

ราชการอ้างอิง

เอกสารชั้นต้น

- หอสมุดแห่งชาติ. จดหมายเหตุรัชกาลที่ 2 จ.ศ. 1175 เลขที่ 12 ท้องตราถึงพระยา
ศรีธรรมมาโศกราช เรื่องส่งตัวเงินอันเซ่งเข้าไปตีราคาสินค้าในกรุงเทพฯ.
- หอสมุดแห่งชาติ. จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 จ.ศ. 1191 เลขที่ 3 สำนักราถึงเมืองชัยนาท
ตั้งอำเภอแกลงเอี่ยมเป็นกำนันตลาด.
- หอสมุดแห่งชาติ. จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 จ.ศ. 1199 เลขที่ 4 สำนักราถึงเมืองสระบุรี
นำตั้งเงินกิมเป็นหมื่นวิเศษภักดีเป็นนายอากรหาสูบ.
- หอสมุดแห่งชาติ. จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 จ.ศ. 1199 เลขที่ 28 ใบบอกเมืองกำแพงเพชร
ส่งผลเร็วจัดซื้อมาส่ง.
- หอสมุดแห่งชาติ. จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 จ.ศ. 1200 เลขที่ 80 สำนักราเจ้าพระยาจักร์ถึง
มหาดไทยเมืองเพชรบูรณ์ให้เกณฑ์เลิกทำส่วยครั้งถวาย.
- หอสมุดแห่งชาติ. จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 จ.ศ. 1202 เลขที่ 172/2 สำนักราเจ้าพระยาจักร์
ถึงพระยานครสวรรค์นำตั้งเงินหุดเป็นหมื่นพิศนัยสมบัตินายอากรบ่อนเบี้ยไทยจีน.
- หอสมุดแห่งชาติ. จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 จ.ศ. 1204 เลขที่ 79 สำนักราเจ้าพระยาจักร์นำตั้ง
เงินน้อยเป็นขุนเทพฯ นายอากรสมภักษรเมืองกำแพงเพชร.
- หอสมุดแห่งชาติ. จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 จ.ศ. 1205 เลขที่ 20 สำนักราเจ้าพระยาจักร์เรื่อง
ตั้งขุนธนสมบัติฯเป็นเจ้าพระยานครไชยศรี.
- หอสมุดแห่งชาติ. จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 จ.ศ. 1205 เลขที่ 48 สำนักราเจ้าพระยาจักร์เรื่อง
ตั้งเงินโพเป็นหมื่นศรีอากร นายอากรสมภักษรนครไชยศรี.
- หอสมุดแห่งชาติ. จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 จ.ศ. 1207 เลขที่ 13/6 นำตั้งนายอากรนุ่นลพบุรี.
- หอสมุดแห่งชาติ. จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 จ.ศ. 1207 เลขที่ 227/2 นำตั้งนายอากรบ่อนเบี้ย
ไทยจีนนครราชสีมา.
- หอสมุดแห่งชาติ. จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 จ.ศ. 1208 เลขที่ 112 สำนักราเจ้าพระยาจักร์
ถึงเมืองสุพรรณเรื่องนายกองส่วยน้ำรักเมืองราชบุรีจะมาทำรักที่เมือง
สุพรรณ.

เอกสารชั้นรอง

- กรมศิลปากร. รวมเรื่องแปลหนังสือและเอกสารทางประวัติศาสตร์ ชุดที่ 1.
กรุงเทพฯ:กรมศิลปากร.2532.
- กรมศิลปากร. รวมเรื่องแปลหนังสือและเอกสารทางประวัติศาสตร์ ชุดที่ 2.
กรุงเทพฯ:กรมศิลปากร.2535.
- กรมศิลปากร. รวมเรื่องแปลหนังสือและเอกสารทางประวัติศาสตร์ ชุดที่ 3.
กรุงเทพฯ:กรมศิลปากร.2538.
- กรมศิลปากร. ประวัติและผลงานของชาวต่างชาติในประเทศไทย. กรุงเทพฯ:กรมศิลปากร
.2533.
- กรมศิลปากร. ประชุมพงศาวดารภาคที่ 62 เรื่องทูตฝรั่งในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์.
พระนคร:โรงพิมพ์พระจันทร์.2506.
- กรมศิลปากร. ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับต่างประเทศ. นนทบุรี:สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย
สุโขทัยธรรมมาธิราช.2538.
- กาญจณี สัมเกียรติกุล. โรเบิร์ต ฮันเตอร์ในสยาม จุลสารโครงการตำราสังคมศาสตร์และ
มนุษยศาสตร์ 2 ฉบับที่ 4 2518:81-91.
- ชจร สุขพานิช. ข้อมูลประวัติศาสตร์สมัยบางกอก. กรุงเทพฯ:คุรุสภา.2531.
- ชจร สุขพานิช. เอกสารเมืองกลาง แดงงานประวัติศาสตร์และเอกสารโบราณคดี.
(2กันยายน2511)126-128.
- ชุนวิจิตรมาตรา. ประวัติการค้าไทย. พิมพ์ครั้งที่ 4 พระนคร:บำรุงสาสน์.2516.
- ครอว์ฟอร์ด, จอห์น. เอกสารของครอว์ฟอร์ด. แปลโดยไพโรจน์ เกษแม่นกิจ. พระนคร:กรมศิลปากร.
2515.
- จอห์น แบสตัน และเฮนรี เจ. เบ็นดา. ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้สมัยใหม่.
กรุงเทพฯ:มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.2521.
- จุลจักรพงษ์, พระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้า. เจ้าชีวิต. กรุงเทพฯ:ริเวอร์บุคส์.2536.
- เจนนิเฟอร์ เวนีย์ คัชแมน. การค้าทางเรือสำเภากัน-สยาม ยุคต้นรัตนโกสินทร์.
กรุงเทพฯ:สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.2528.
- เจมส์ โลว์. จดหมายเหตุเจมส์ โลว์. แปลโดย นันทา วรเนติวงศ์. กรมศิลปากร.2519.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทย จนถึงพ.ศ.2484. กรุงเทพฯ:สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.2527.

- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. วิวัฒนาการทูนนิยมไทย. กรุงเทพฯ: กลุ่มเศรษฐกิจศึกษา คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2523.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. เศรษฐศาสตร์กับประวัติศาสตร์ไทย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์. 2524.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. เศรษฐศาสตร์หมู่บ้านไทยในอดีต. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์. 2528.
- ชมกฤษ นาคศิริรักษ์. ฝรั่งกับประเทศสยามรัตนโกสินทร์ตอนต้น วารสารประวัติศาสตร์ 7 ฉบับที่ 1 (มกราคม-เมษายน 2525): 104-135.
- ชัย เรื่องศิลป์. ประวัติศาสตร์ไทยสมัยพ.ศ. 2352-2453: ด้านเศรษฐกิจ. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์. 2522.
- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. พม่า: อดีตและปัจจุบัน. กรุงเทพฯ: แสงรุ่งการพิมพ์, 2529.
- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. เมืองไทย: จากเสี้ยกรงศรีอยุธยา 2310 ถึงพระจอมเกล้าสุวรรคต 2411 จุลสารโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ 1 ฉบับที่ 2 2518: 30-37.
- ชุลพร พงศ์พัฒน์. บทบาทและอิทธิพลทางการค้าของชาวจีนในป็นองตอนปลายศตวรรษที่ 19 อักษรศาสตร์มหาวิทยาลัยศิลปากร 10 ฉบับที่ 2 2531: 65-91.
- ญาติ ประภาพันต์. ระบบเจ้าภาษีนายอากรสมัยกรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์. 2524.
- ดี. จี. อี. ฮอลล์. ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เล่ม 2. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์. 2522.
- คำรณราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ. ไทยรบพม่า. พิมพ์ครั้งที่ 7 กรุงเทพฯ: คลังวิทยา. 2514.
- คำรณราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ. "ตำนานภาษาอากรบางอย่าง" ลัทธิธรรมนิยมต่างๆ. กรุงเทพฯ: บรรณาการ. 2515.
- คำรณราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ. พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 2. พระนคร: คุรุสภา. 2505.
- ทิพากรวงศ์, เจ้าพระยา. พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 1. พระนคร: คุรุสภา. 2503.
- ทิพากรวงศ์, เจ้าพระยา. พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 2. พระนคร: คุรุสภา. 2504.
- ทิพากรวงศ์, เจ้าพระยา. พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 3. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร. 2538.
- ทวีศักดิ์ ล้อมลิ้ม. ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับมลายูในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น. กรุงเทพฯ: แพร่พิทยา. 2515.
- นันทนา ตันติเวสส(แปล). พ้อคำอังกฤษคนแรกในกรุงรัตนโกสินทร์ รวมเรื่องแปลหนึ่งและเอกสารทางประวัติศาสตร์ชุดที่ 3. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร. 2539.

- นิธิ เอี้ยวศรีวงศ์. การเมืองไทยสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน. 2539.
- นิธิ เอี้ยวศรีวงศ์. ปากไก่และใบเรือ. กรุงเทพฯ: อมรินทร์การพิมพ์. 2525.
- นิธิ เอี้ยวศรีวงศ์. หลักฐานประวัติศาสตร์ในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: บรรณกิจ. 2525.
- นิธิ เอี้ยวศรีวงศ์. ศรีรามเทพนคร: รวมความเรื่องว่าด้วยประวัติศาสตร์.
กรุงเทพฯ: ศิลปวัฒนธรรม. 2527.
- ปี.อาร์. เวิร์น. ประวัติศาสตร์เอเชียอาคเนย์. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มูลนิธิโครงการตำรา
สังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย. 2515.
- เบอร์นี่, เฮนรี. เอกสารของเฮนรีเบอร์นี่ เล่ม 1. แปลโดย ส่วิตรี สุวรรณสถิตย์
กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร. 2514.
- เบอร์นี่, เฮนรี. เอกสารของเฮนรีเบอร์นี่ เล่ม 2 .แปลโดย ส่วิตรี สุวรรณสถิตย์
กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร. 2516.
- ประชุมพงศาวดาร. ประชุมพงศาวดารภาคที่ 39 โรงพิมพ์ศรีหงส์ 2470 (หนังสือแจกใน
การบำเพ็ญกุศลอายุครบ 50ปี มหาอำมาตย์โทหม่อมเจ้าธารังศิริ 12
พฤษภาคม 2470)
- ประชุมพงศาวดาร. ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 62 เรื่องทูตฝรั่งในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์.
(อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ นายเทียม ลदानนท์. 2506)
- ปาริชาติ วิลาวรรณ. การส่งของป่าเพื่อเป็นสินค้าออกในสมัยอยุธยา วารสารเมืองโบราณ 10
ฉบับที่ 2 (เมษายน-มิถุนายน 2527): 77-103.
- पालเลอแก้วซ์. เล่าเรื่องกรุงสยาม. แปลโดย สันต์ ท. โกมลบุตร. กรุงเทพฯ: ก้าวหน้า.
2520.
- ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคริส เบเคอร์. เศรษฐกิจการเมืองไทยสมัยกรุงธนบุรี. กรุงเทพฯ
: โอ. เอส. พริ้นติ้งเฮ้าส์. 2539.
- พรภิรมณ์ เอี่ยมธรรม คำบรรยายวิชาปรัชญาประวัติศาสตร์. ภาควิชาประวัติศาสตร์
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. 2523.
- พันจันทนุมาศ (เจิม). พระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี โรงพิมพ์เคลิเมล 2480 (หนังสือแจกในงาน
พระราชทานเพลิงศพ นายพันเอกพระยาสิทธิวิมลเสวก 13 พฤศจิกายน 2480).
- เพ็ญศรี กาญจนมัย. ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้. กรุงเทพฯ: วารุณการพิมพ์. 2523.
- มูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย. จดหมายเหตุรัชกาลที่ 2. พระนคร:
คุรุสภา. 2514.
- ยวดี เจลยทรัพย์. ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจและการคลังไทย (สมัยสุโขทัย-รัตนโกสินทร์ตอนต้น).
ปทุมธานี: วิทยาลัยครูเพชรบุรีวิทยาลงกรณ์. 2530.

- รอง ศยามานนท์. พระราชกัติน แถลงงานประวัติศาสตร์และเอกสารโบราณคดี 2 เล่ม1
(มกราคม 2511):43-45.
- รอง ศยามานนท์. พระราชกัติน แถลงงานประวัติศาสตร์และเอกสารโบราณคดี 2 เล่ม2
(พฤษภาคม 2511):63-65.
- ร่ำไผ่ อุดมไพจิตร. ระบบประมวลผลภาพถ่ายอากาศ. มหาสารคาม: วิชาครุมมหาสารคาม. 2532.
วอลเตอร์ เอฟ เวลลา. แผ่นดินพระนั่งเกล้า แปลโดย นิจ ทองโสภิต. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
2530.
- วิลเลียม จี สกินเนอร์. สังคมจีนในประเทศไทยประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์. กรุงเทพฯ: มุลนิธิ
โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์. 2529.
- วิลลักษณะ เมฆารัตน์. การค้าต่างประเทศกับลักษณะ: เศรษฐกิจไทยในต้นรัตนโกสินทร์.
เอกสารประกอบการสัมมนาสองศตวรรษรัตนโกสินทร์: ความเปลี่ยนแปลง
ของสังคมไทย. กันยายน 2525
- วุฒิชัย เรืองศิลป์. การปรับตัวของไทยและจีนในสมัยจักรวรรดินิยมสมัยใหม่. กรุงเทพฯ:
สำนักพิมพ์ต้นอ้อ. 2534
- ศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล. อุตสาหกรรมน้ำตาลทรายในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น
วารสารสหทัยธรรมมาธิราช 4 ฉบับที่3 (กันยายน-ธันวาคม 2534): 48-60.
- ศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล. อุตสาหกรรมต่อเรือสำเภาในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น
วารสารสหทัยธรรมมาธิราช 5 ฉบับที่1 (มกราคม-เมษายน 2535): 55-60.
- ศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล. การเกษตรเพื่อการค้าในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น
วารสารสหทัยธรรมมาธิราช 7 ฉบับที่3 (กันยายน-ธันวาคม 2537): 79-91.
- ศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล. พินิจปัจจัยการผลิตในเศรษฐกิจไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น
วารสารสหทัยธรรมมาธิราช 8 ฉบับที่1 (กันยายน-ธันวาคม 2538): 96-105.
- ศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล. เศรษฐกิจไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น เอกสารการสอนชุดวิชาเศรษฐกิจ
ไทย. นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสหทัยธรรมมาธิราช. 2535.
- สนั่น เมืองวงษ์. ประวัติศาสตร์ไทยสมัยธนบุรี-รัตนโกสินทร์. ภาควิชาประวัติศาสตร์
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลลา. 2521.
- สมภพ มานะรังสรรค์. การขยายตัวทางเศรษฐกิจของไทยในช่วงต้นศตวรรษที่ 19
เอเชียปริทัศน์ 9 (กันยายน-ธันวาคม 2531): 96-114.
- สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล. สังคมไทยจากศักดินาสู่ทุนนิยม วารสารธรรมศาสตร์ 1 ฉบับที่2
(มิถุนายน 2525): 128-164.

- สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ. มูลเหตุอันนำไปสู่การเสียดินแดนหรือยุทธศาสตร์ที่ 2 วารสารเมืองโบราณ
10 ฉบับที่2 (เมษายน-มิถุนายน 2527):120-119.
- สิริลักษณ์ ศักดิ์เกรียงไกร. ต้นกำเนิดชนชั้นนายทุนในประเทศไทย พ.ศ.2398-2453.
กรุงเทพฯ:สำนักพิมพ์สร้างสรรค์.2523.
- สืบแสง พรหมบุญ. ความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการระหว่างจีน ค.ศ.1282-1853. กรุงเทพฯ:
ไทยวัฒนาพานิช. 2525.
- สุธี ประศาสน์เศรษฐ์. วิวัฒนาการระบบเศรษฐกิจไทยในรอบ200ปี ปาจารยสาร 9 ฉบับที่1
(มกราคม 2525):8-23.
- สุปราณี มุขวิจิตร. ประวัติศาสตร์ยุโรปตั้งแต่ปีค.ศ.1815-ปัจจุบัน เล่ม1. กรุงเทพฯ:
โอเดียนสโตร์. 2532.
- สุนทร ชุตินทรานนท์. บุเรงนองกะฮอดดินนรธา กษัตริย์พม่าในโลกทัศน์ไทย. กรุงเทพฯ:
อมรินทร์พริ้นติ้ง. 2538.
- สุภาวงศ์ จันทวานิชและคณะ. ชาวจีนแต่จิวในประเทศไทยและในภูมิภาคอาเซียน.
กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2534.
- สุวิทย์ ชีรสาคัด. ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจการเมืองไทยตั้งแต่สมัยสมเด็จพระเจ้าตากสิน
มหาราช ถึงสมัยรัชกาลที่3 (พ.ศ.2310-2394). รายงานการวิจัย
เสนอสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ. 2525.
- สุวิทย์ ชีรสาคัด. ประวัติศาสตร์ไทยสมัยธนบุรี ประวัติศาสตร์ไทย 1. คณะมนุษยศาสตร์
และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น. 2525.
- แสงโสม เกษมศรี, ม.ร.ว. และวิมล พงศ์พิพัฒน์. ประวัติศาสตร์ไทยสมัยกรุงรัตนโกสินทร์
รัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 3. กรุงเทพฯ:มิตรนราการพิมพ์. 2515.
- หม่องทินอ่อง. ประวัติศาสตร์พม่า, กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2519.
- หลวงอุดมสมบัติ. จดหมายเหตุหลวงอุดมสมบัติ, กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2530.
- หอสมุดแห่งชาติ. จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 เล่ม1-5 กรุงเทพฯ: สหประชาพานิชย์.
- อัมมาร์ สยามวาลา. การค้าระหว่างประเทศและระบบเศรษฐกิจภายในประเทศ
จุลสารโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ 2 ฉบับที่3
(เมษายน 2518):60-70.
- อุดม นิปรีชาย. เจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อย) กับอังกฤษในปัญหาหัวเมืองมลายู
รัชกาลที่ 3, ภาควิชาประวัติศาสตร์ วิทยาลัยครุศรีธรรมราช
- เอน. เจ. ไรอัน. การสร้างมาเลเซียมและสิงคโปร์, กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคม
ศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2526

วิทยานิพนธ์

- กนิษฐา ไทเดชะวัฒน์. บทบาทขุนนางไทยเชื้อสายจีนในประเทศไทยในสมัยรัชกาลที่ 3 ถึงรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ (พ.ศ. 2367-2453). วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, 2534.
- กิ่งแก้ว นิคมขำ. การเจรจาข้อตกลงระหว่างไทยและอังกฤษเกี่ยวกับหัวเมืองมลายูในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, 2518.
- เกียรติศักดิ์ วงศ์มุกดา. สภาพการค้าไทย พ.ศ. 2325-2398. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, 2523.
- ขวัญเมือง จันทโรจณี. ความเปลี่ยนแปลงของหัวเมืองฝ่ายเหนือในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. 2325-2394) วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534.
- จริยาวรรณ อภรณ์รัตน์. ปัญหาของรัฐบาลไทยในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่เกี่ยวกับคนเอเชียในบังคับอังกฤษและฝรั่งเศส. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525.
- ชลดา โกพัฒนา. ทาสกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น พ.ศ. 2325-2448. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2532.
- ชาติชาย พฒานนท์. ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับประเทศอังกฤษและสหรัฐอเมริกาในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นรัชกาลที่ 1-3. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, 2517.
- ตราฐ สุวรรณานนท์. ปัญหาเศรษฐกิจและการเมืองไทยหลังจากทพสนธิสัญญาเบาว์ริงปีพ.ศ. 2398 จนถึงปีพ.ศ. 2453. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, 2519.

- ทรงศรี อัจจอรุณ. การแก้ไขสนธิสัญญาว่าด้วยสิทธิสภาพนอกอาณาเขตกับประเทศมหาอำนาจ
ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. วิทยานิพนธ์ปริญา
มหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
2502.
- นฤมล ธีรวัฒน์. พระราชดำริทางการเมืองของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว.
วิทยานิพนธ์ปริญามหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524.
- บุญรอด แก้วกัณหา. การเก็บส่วยในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น(พ.ศ. 2325-2411). วิทยานิพนธ์
ปริญามหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2517.
- ปิยนาด นิโครธา. บทบาทของเสนาบดีตระกูลขุนนางในการปกครองประเทศสยามตั้งแต่
สมัยรัชกาลที่ 1-รัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์. วิทยานิพนธ์ปริญา
มหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
, 2513.
- ปิยนาด บุณนาค. แนวความคิดและบทบาททางการเมืองของสมเด็จพระบาทบรมมหาศรี
สุริยวงศ์(ช่วง บุณนาค) ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 2ถึงสมัยรัชกาลที่ 5.
วิทยานิพนธ์ปริญามหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2523.
- ประภัสสร บุญประเสริฐ. ทบอเขตพระราชอำนาจของกรมพระราชวังบวรสถานมงคลในสมัย
รัตนโกสินทร์ตอนต้น. วิทยานิพนธ์ปริญามหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2515.
- พ้องพันธ์ สักทรพันธ์. การศึกษาทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับเรื่องพระคลังสินค้า. วิทยานิพนธ์ปริญา
มหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
2511.
- เพ็ญแข พงษ์ศิริบัญญัติ. นโยบายการปกครองเมืองสงขลาในสมัยรัตนโกสินทร์พ.ศ. 2325-2439.
วิทยานิพนธ์ปริญามหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2522.
- มัลลิกา เรื่องระพี. บทบาทของชาวจีนในด้านเศรษฐกิจ สังคม และศิลปกรรมไทยในสมัย
รัชกาลที่1ถึงรัชกาลที่4แห่งกรุงรัตนโกสินทร์. วิทยานิพนธ์ปริญามหาบัณฑิต
สาขาวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2517.

- รัตนาวดี แก้วไชโย. การศึกษาราชอำมรรราชภัทรในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น 2325-2394. วิทยาลัยนพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526.
- รำไพ อุดมไพจิตรกุล. การแสวงหาราชโอรสของแผ่นดินในราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2398-2458. วิทยาลัยนพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2526.
- วงเดือน นาราสิขัง. การดำเนินนโยบายต่างประเทศของไทยต่อมหาอำนาจตะวันตกในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2367-239). วิทยาลัยนพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2518.
- วราภรณ์ ทินานนท์. การค้าสำเภาของไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น. วิทยาลัยนพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522.
- สงบ ส่องเมือง. ความสัมพันธ์ระหว่างราชธานีกับหัวเมืองนครศรีธรรมราชในสมัยกรุงธนบุรีและรัตนโกสินทร์ตอนต้น. วิทยาลัยนพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2518.
- สมคิด ศรีสิงห์. การบริหารภาษีอากรในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น. วิทยาลัยนพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2515.
- สุนจน์ เจียมใจ. การศึกษาสภาพเศรษฐกิจของไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นระหว่าง พ.ศ. 2325-2398. วิทยาลัยนพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2526.
- สุนทรณี เฟื่องแสงทอง. พระมหากษัตริย์ พระบรมวงศานุวงศ์และขุนนาง : การเมืองไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. 2325-2416). วิทยาลัยนพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527.
- สุวรรณา สัจจวีรารณ. เปรียบเทียบการดำรงเลกราชของประเทศไทยโดยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ของพม่าโดยพระเจ้ามินดง และของญวนโดยพระเจ้าคือตัก. วิทยาลัยนพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2516.

- สฎภากรณั ตัณศลารักษ์. บทบาทของเจ้าพระยานครศรีธรรมราช(น้อย)ที่มีต่อรัฐบาลกลางและหัวเมืองภาคใต้ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยและพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519.
- สาธิตจิตต์ เหมินทร์. การเสียดินไพรบุรี กลันตัน ตรัง กานู และปลัดของรัฐไทยให้แก่อังกฤษในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2507.
- อดิศร หมวกนิมาธ. กรมท่ากับระบบเศรษฐกิจไทย: วิเคราะห์โครงสร้างและการเปลี่ยนแปลงตั้งแต่สมัยธนบุรีถึงการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง พ.ศ. 2310-2398. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2531.
- อัญชลี สสายนท์. ความเปลี่ยนแปลงของระบบไพร่และผลกระทบต่อสังคมไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523.
- อริษา เสถียรสตุ. เจ้าเมืองนครศรีธรรมราชสมัยการปกครองแบบเก่าแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ (พ.ศ. 2325-2435). วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2514.

- Berney, Henry. The Berny Papers. 5 vols. Bangkok: Printed by the Order of Vajiranana National Library, 1910-1914.
- Bowring, John. The Kingdom and People of Siam 2 vols. Kuala Lumpur: Oxford U. Press, 1969.
- Cady, John Frank A History Of Modern Burma, New York: Cornell University Press, 1960.
The United States and Burma, London: Harvard University Press, 1976.
- Chulee Pongsupath "The Mercantile Community of Penang and the Changing Pattern Of Trade 1890-1940" (A thesis for the degree of Doctor of Philosophy University of London) 1990.
- Cowan, C.D. Continuity and Change in the International History of Maritime South East Asia. Journal of Southeast Asian History 9 [March 1968]: 1-11.
- Crawford, John. Journal of An Embassy to the Courts of Siam And Cochin China Kuala Lumpur: Oxford U. Press, 1967.
- D.E.G. Hall Henry Burny A Political Biography, London: Oxford University Press, 1974.
The Dalhousie - Phayre Correspondence 1852-1856, London: Oxford University Press, 1932.
- Moore, R.A. And Early British Merchant in Bangkok Journal of Siam Society 11 [July 1914]: 21-39.
- Nicholas Tarling The Mission of Sir John Bowring to Siam. JSS Vol. L Part 2 (December 1962).
Henry Parkes' Negotiations in Bangkok in 1856. JSS Vol. L3 Part 2 (July 1965).

- Puangthong Rungswasdisab "War and Trade:Siamese Interventions in
cambodia1767-1851"(A thesis of the degree Doctor of
Philosophy University of Wollongong),1995.
- R.J.Wilkinson A History of The Peninsular Malays with Chapters on
Perak & Selangor,Singapore:Kelly & Walsh,1923.
- Sarasin Virapol Tribute and Profit:Sino-Siamese Trade,1653-2853
Cambridge:Havard U.Press,1977.
- Sar Desai British Trade and Expansion in Southeast Asia 1830-1914
India:Allied Publishers Private Limited,1977.
- Terwiel,B.J. Through Travellers'Eyes,Bangkok:D.K.,1989

ภาคผนวก

สำเนาหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรี

ระหว่างไทยกับอังกฤษ จ.ศ. 1188

วัน 3 ๗ 7 ค่ำ ปีมะแม จุฬศักราช 1188 ตรงกับวันที่ 20 เดือนธันวาคม ค.ศ. 1826 นี้ มีความว่า สมเด็จพระนางเจ้าจรัสพรทิศาเจ้าอยู่หัว ณ กรุงเทพมหานครศรีอยุธยา ล้นเกล้าล้นกระหม่อม พระราชวังบวรสถานมงคล มีรับสั่งโปรดเกล้าฯ ให้ท่านอรรคมหาเสนาธิบดีผู้ใหญ่ฝ่ายกรุงพระนครศรีอยุธยา พร้อมกันทำหนังสือสัญญา กับปิตินันทรีบาระนีทูตอังกฤษ ฝ่ายกรุงอังกฤษ อันพระบันลัดอินเดีย กุมปันนี ผู้ครองอินเดียของอังกฤษอยู่ในบังคับ ถึงอันปาลีแมนอังกฤษ กับเรดอันพระบันลัดอำหัดลิตเจ้าเมืองมังกลา แลขุนนางผู้ใหญ่ฝ่ายกรุงอังกฤษพร้อมกันแต่งให้กะปิตินันทรีบาระนี เป็นทูตแทนตัวมาทำหนังสือสัญญา ด้วยท่านอรรคมหาเสนาธิบดีผู้ใหญ่ ณ กรุงเทพมหานครศรีอยุธยา ใต่กับชาติอังกฤษได้เป็นมหาไมตรีไว้ความสัจผู้รักใคร่ ด้วยน้ำใจอันซื่อตรงสุจริตต่อกันทั้ง 2 ฝ่าย ไต่อังกฤษทำหนังสือสัญญารวมกัน 2 ฉบับให้ไว้ ณ กรุงไทยฉบับ 1 ให้หัวเมืองใหญ่น้อย ซึ่งขึ้นแก่กรุงมหานครศรีอยุธยา รุ่งทั่ว ให้ไว้ ณ เมืองมัลกลาฉบับ 1 ให้ไว้ ณ หัวเมืองใหญ่น้อย ซึ่งขึ้นแก่กรุงอังกฤษ รุ่งทั่ว ปิตราหลวงตราท่านอรรคมหาเสนาธิบดีผู้ใหญ่ ณ กรุงศรีอยุธยา ลงในหนังสือสัญญาทั้ง 2 ฉบับเป็นสำคัญ ปิตราเรดอันพระบันลัดอำหัดลิต เจ้าเมืองมังกลา ตราขุนนางผู้ใหญ่ฝ่ายกรุงอังกฤษ ลงในหนังสือสัญญาทั้ง 2 ฉบับเป็นสำคัญ

ข้อ 1 ว่า อังกฤษกับไทยเป็นไมตรีรักใคร่ โดยความสัจสุจริตซื่อตรงต่อกัน ไทยมิได้คิดร้ายที่จะเบียดเบียนทำสิ่งไรต่ออังกฤษ ๆ มิได้คิดร้ายที่จะเบียดเบียนทำสิ่งไรต่อไทย แต่บัดบ้านเมืองซึ่งขึ้นแก่อังกฤษทั้งสิ้น ไทยไม่ไปเบียดเบียนรบกวนชิงเอาบ้านเมืองเขตแดนไทย ๆ จะจัดแจงเขตแดนไทยตามอย่างธรรมเนียม ประการใดตามแต่ใจไทย

ข้อ 2 ถ้าบ้านเมืองใดซึ่งขึ้นแก่อังกฤษจะทำสิ่งใดให้เหลือเกินต่อเมืองไทย ไม่ไปทำอันตราแก่บ้านเมืองจะบอกแก่อังกฤษก่อน อังกฤษจะว่ากล่าวโดยสัจจริง ถ้าผิดอังกฤษจะทำโทษตามความผิด ถ้าบ้านเมืองใดซึ่งขึ้นแก่ไทยจะทำสิ่งใดให้เหลือเกินต่ออังกฤษ ๆ ไม่ไปทำอันตราแก่บ้านเมืองจะบอกกล่าวแก่เมืองไทยก่อน ไทยจะว่ากล่าวให้โดยสัจจริง ถ้าผิดไทยจะทำโทษให้ตามความผิด ถ้าบ้านเมืองไทยซึ่งอยู่ใกล้เมืองอังกฤษจะยกกองทัพเรือไป ถ้าเจ้าเมืองอังกฤษจะไปไหน เจ้าเมืองไทยจะต้องบอกแก่เจ้าเมืองอังกฤษ ถ้าบ้านเมืองอังกฤษซึ่งอยู่ใกล้เมืองไทยจะยกกองทัพเรือไป ถ้าเจ้าเมืองไทยตามว่าจะไปไหน เจ้าเมืองอังกฤษจะต้องบอกแก่เจ้าเมืองไทย

ข้อ 3 ถ้าบ้านเมืองของไทย อังกฤษ ฝ่ายที่ติดวันขึ้น ตก ที่คลุมว่าว ลมสำเภา ที่อยู่ใกล้
 ต่อแดนกัน ถ้าอังกฤษสงไสด้วยเขตแดนยังไม่รู้แน่ก็ให้เจ้าเมืองฝ่ายค่างอังกฤษ มีหนังสือแลต่าง
 คนแลชาวค่านมาไถ่ถามเจ้าเมืองฝ่ายไทยที่อยู่ใกล้กัน เจ้าเมืองฝ่ายไทยจะแต่งกรมการแลชาวค่าน
 พร้อมด้วยคนเจ้าเมืองฝ่ายอังกฤษไปกำหนดที่ซึ่งที่แดนต่อกันให้รู้เป็นแน่ทั้ง 2 ข้าง โดยทางไมตรี
 ถ้าเจ้าเมืองฝ่ายไทยสงไสด้วยเขตแดนยังไม่รู้แน่ ก็ให้เจ้าเมืองฝ่ายค่างไทยทำหนังสือแต่งคน
 และชาวค่านมาไถ่ถามเจ้าเมืองฝ่ายอังกฤษที่อยู่ใกล้กัน เจ้าเมืองฝ่ายอังกฤษจะแต่งกรมการแลชาว
 ค่านพร้อมด้วยคนเจ้าเมืองฝ่ายไทยไปกำหนดที่ซึ่งที่แดนต่อกันให้รู้แน่ทั้ง 2 ฝ่าย โดยทางไมตรี

ข้อ 4 ถ้าคนของไทยหนีไปอยู่ในแดนอังกฤษจะยอมให้ก็ได้ไม่ยอมให้ก็ได้ ถ้าคนของอังกฤษหนี
 ไปอยู่ในแดนไทย อังกฤษไม่ล่วงเกินเข้าไปจับกุมคนในแดนไทย อังกฤษจะไปว่ากล่าวขอแต่โดยดี
 ไทยจะยอมให้ก็ได้ ไม่ยอมให้ก็ได้ ๔

ข้อ 5 อังกฤษกับไทยได้ทำหนังสือสัญญาเป็นไตร่สุจริตต่อกันแล้ว ถ้าลูกค้าฝ่ายค่างอังกฤษ
 ไปมาค้าขาย ณ เมืองไทยที่เมืองมีสินค้ามาก สลอบกำปั่นเรือสำเภาจะไปมาค้าขายได้ไทยจะทำนุ
 บำรุงให้ซื้อขายโดยสะดวก ถ้าลูกค้าฝ่ายค่างไทยไปมาค้าขาย ณ เมืองอังกฤษใด ๆ เรือสำเภาสลอบ
 กำปั่นจะไปมาค้าขายได้ อังกฤษจะทำนุบำรุงให้ซื้อขายโดยสะดวก ไทยจะไปมาเมืองอังกฤษ ๆ จะ
 ไปเมืองไทยให้ทำตามอย่างทำเนียบบ้านเมืองทั้ง 2 ฝ่าย ถ้าไม่รู้อย่างธรรมเนียมให้ขุนนางไทย-
 อังกฤษบอกอย่างธรรมเนียมให้พวกไทยที่ไปเมืองอังกฤษ ต้องทำตามกฎหมายอย่างธรรมเนียมเมือง
 อังกฤษทุกสิ่ง พวกอังกฤษไปเมืองไทยต้องทำตามกฎหมายอย่างธรรมเนียมไทยทุกสิ่ง

ข้อ 6 ถ้าลูกค้าฝ่ายเมืองไทยก็ดี เมืองอังกฤษก็ดีจะไปซื้อขาย ณ เมืองมังกลา แลหัวเมือง
 ขึ้นแก่อังกฤษจะไม่ซื้อขาย ณ กรุงไทย แลหัวเมืองขึ้นแก่กรุงไทย ให้ลูกค้าเสียค่าธรรมเนียมค้าขาย
 ให้ตามอย่างธรรมเนียมบ้านเมือง 2 ฝ่าย ให้ลูกค้าแลไพร่พลเมืองได้ซื้อขายของในเมืองนั้น ถ้า
 ลูกค้าไทย-อังกฤษ จะมีคดีข้อความใด ๆ ก็ดี ให้ฟ้องร้องต่อขุนนาง เจ้าเมืองกรมการฝ่ายไทย
 อังกฤษ ขุนนางเข้าเมืองกรมการจะชำระตัดสินให้ตามกฎหมายอย่างทำเนียบบ้านเมืองทั้ง 2 ฝ่าย
 ถ้าลูกค้าไทย-อังกฤษ ซื้อขายไม่สืบสวนว่าคนชั่ว-ดี ซื้อขายปะคนชั่วภาเอาสิ่งของหลบหนีไป แล
 เจ้าเมืองกรมการจะสืบสวนเอาตัวมาชำระให้โดยสุจริต ถ้ามีเงิน-มีของใช้ให้ก็ได้ ถ้าไม่มีเงินของ
 ให้ แลมิได้ตัวผู้หนีก็เพราะลูกค้าทำผิดเอง

ข้อ 7 ถ้าลูกค้าฝ่ายไทย-อังกฤษ ก็จะไปซื้อขาส ๗ เมืองอังกฤษเลเมืองไทย จะขอตั้ง
ห้างตั้งเรือน จะขอเอาศรยเข้าที่โรงเรือนใส่สินค้า ถ้าขุนนางไทย-อังกฤษ แลเจ้าเมืองกรมการ
ไม่ยอมให้อยู่ก็อยู่ไม่ได้ ถ้ายอมให้อยู่จึงให้ลูกค้าขึ้นอยู่ตามสัญญาว่ากล่าวกัน แลให้ขุนนางไทย-
อังกฤษ แลเจ้าเมือง กรมการ ช่วยดูแลเอาใจใส่อย่าให้ไพร่บ้านพลเมืองทำข่มเหงแก่ลูกค้าอย่าให้
ลูกค้าทำข่มเหงแก่ไพร่บ้านพลเมือง ถ้าลูกค้าอังกฤษพวกอังกฤษลูกค้าไทยพวกไทยที่ไม่เกี่ยวข้อง จะ
ขนเอาสิ่งของลงเรือสำเภาสลุปกำปั่น ลากลับไปบ้านเมืองเมื่อใด ก็ให้ได้กลับไปโดยสะดวก

ข้อ 8 ถ้าลูกค้าจะไปค้าขายบ้านเมืองใด ฝ่ายไทย-อังกฤษ ก็ดี ถ้าสลุปกำปั่นเรือ แลสำเภ
ของไทย-อังกฤษ ก็ดี จะเป็นอันตรายสิ่งใดสิ่งหนึ่งขุนนางไทยแลขุนนางอังกฤษจะช่วยทำนุบำรุงกว่า
จะเสก ถ้าสลุปกำปั่นเรือสำเภของไทย, อังกฤษ ก็ดี แดกที่บ้านใดเมืองใด ไทยอังกฤษเก็บได้สิ่ง
ของในสลุปกำปั่นเรือสำเภที่แตกมากน้อยเท่าใด ให้ขุนนาง ไทย, อังกฤษ ชำระไล่เสียดสิ่ง
ของคืนให้แก่เจ้าของ ถ้าเจ้าของตายก็ให้แก่พวกพ้องให้เจ้าของแลพวกพ้องแทนคนผู้เก็บให้ตาม
สมควร ถ้าพวกไทย, อังกฤษ ถ้าพวกพ้องไทย-อังกฤษ ไม่มีที่เมืองนั้นอยู่เมืองอื่นมาได้ จะแต่งคน
ถือหนังสือมารับเอาสิ่งของก็ให้ส่งสิ่งของให้แก่ผู้ถือหนังสือให้สิ้น ๆ

ข้อ 9 ถ้าลูกค้าข้างอังกฤษจะใคร่มาค้าขาย ๗ เมืองของไทย ที่ยังไม่เคยไปมาค้าขายให้
ลูกค้าเข้าหาพระยาผู้ครองเมืองก่อน ถ้าเมืองไหนไม่มีสินค้าพระยาผู้ครองเมืองก็จะบอกว่าสลุป
กำปั่นจะมาค้าขายหาสินค้าไม่ ถ้าเมืองไหนมีสินค้าก็จะรับ สลุป กำปั่น ได้ พระยาผู้ครองเมือง
ก็จะให้สลุป กำปั่น มาค้าขาย

ข้อ 10 อังกฤษแลไทยสัญญาต่อกัน การค้าขาย ซึ่งจะมีต่อกันโดยสะดวกในเมืองอังกฤษเมือง
เกาะหมาก เมืองมลากา เมืองสิงคโปร์ และเมืองของไทยศรีเมืองนคร, พัทลุง, สงขลา, เมือง
ตานี, ถลาง, ไชย และหัวเมืองอื่น ๆ ลูกค้าจีน, แหกเมืองอังกฤษ ให้ได้ค้าขายทางบก ทางน้ำ
โดยสะดวก ถ้าลูกค้าจีน, แหก เมืองมฤท เมืองทวาย, ตनाव, เข ซึ่งขึ้นแก่อังกฤษ จะเข้ามาค้า
ขาย ๗ เมืองไทยอังกฤษจะมีหนังสือสัญญาเข้ามาเป็นสำคัญ ให้ได้ค้าขายทางบก, น้ำ โดยสะดวก
แล้วจะ ห้ามให้ลูกค้าเอาฝิ่น ซึ่งเป็นของต้องห้ามเข้ามาค้าขายเมืองไทยเป็นอันขาด ถ้าลูกค้าขึ้น
เอาฝิ่นเข้ามาขายเมืองใด ให้พระยาผู้ครองเมืองเก็บรับเอาฝิ่นเผาไฟเสียให้สิ้น

ข้อ 11 ถ้าอังกฤษจะมีหนังสือมาถึงผู้ใด ๗ เมืองไทยก็ดี ๗ เมืองอื่น ๆ ก็ดี ให้ผู้นั้นเปิดหนังสือ
ออกดู ถ้าไทยจะมีหนังสือไปถึงผู้ใด ๗ เมืองอังกฤษก็ดี ๗ เมืองอื่น ๆ ก็ดี ให้ผู้นั้นเปิดหนังสือมิให้
ผู้อื่นเปิดหนังสือ

ข้อ 12 เมืองไทยไม่ไปขัดขวางทางค้าขาย ณ เมืองตริงกานู, กลันตัน ให้ลูกค้าพวกอังกฤษ ได้ไปมาค้าขาย โดยคลองสดวก-ข้างหน้าเหมือนแต่ก่อน อังกฤษไม่ไปเบียดเบียนรบกวนเมืองตริงกานู, กลันตัน ด้วยการสิ่งใด

ข้อ 13 ได้ขอให้อังกฤษสัญญาต่ออังกฤษว่า ไทยให้อยู่รักษาเมืองไทยแลไพร่พลเมืองไทยและคนเมืองเกาะหมาก เมืองไทยจะได้ไปมาค้าขายอย่างเดิมแล โคน, กระจับปี่, เป็ด, ไก่, ปลา เข้าเปลือก เข้าสาร ซึ่งเป็นเสบียงอาหาร ไพร่พลเมือง ๆ เกาะหมากแลกำปั่นในเมืองเกาะหมาก ต้องการจะซื้อแต่เมืองไทย ไทยไม่เรียกภาษี แลปากน้ำคลองใด ๆ ที่เมืองไทย ไทยไม่ตั้งส่วย ชาตไทยเรียกเอาจังกอภาษีตามสมควร ไทยสัญญาว่าเจ้าพระธานครกลับไปแต่กรุงจะปล่อยครอบครัวค้าขายบ้าง คนของพระยาไทรยคนเก่าให้กลับไปตามชอบใจอังกฤษ ต่อไทยว่าไม่ต้องการเอาเมืองไทย อังกฤษไม่รบกวนไทย ไม่ให้พระยาไทรยคนเก่ากับบ่าวไพร่ของพระยาไทรยคนเก่าไม่รบกวนทำอันตรายสิ่งหนึ่งสิ่งใด ณ เมืองไทยแลเมืองอื่น ๆ ซึ่งขึ้นกับเมืองไทย แลอังกฤษสัญญาว่า จะจัดแจงให้พระยาไทรยคนเก่าไปอยู่เมืองอื่น ไม่ให้พระยาไทรยคนเก่าอยู่ที่เมืองเกาะหมาก เมืองไทย เมืองเประ สลาหงอ เมืองพม่า ถ้าอังกฤษไม่ให้พระยาไทรยคนเก่าไปอยู่เมืองอื่นตามสัญญา ก็ให้ไทยเรียกเอาภาษีเข้าเปลือก เข้าสาร ที่เมืองไทยเหมือนแต่ก่อน อังกฤษสัญญาว่า ไทร แยก จีน ซึ่งอยู่ ณ เมืองเกาะหมาก จะมาอยู่เมืองไทย อังกฤษไม่ห้ามปราม

ข้อ 14 ไทยกับอังกฤษสัญญาต่อกันว่า ให้พระยาประครองเมืองเประตามใจพระยาประถ้าพระยาประจะถวายดอกไม้ทอง, เงินณกรุงเทพฯ ตามแต่ก่อน ก็ตามใจพระประอังกฤษไม่ห้ามปราม เจ้าพระธานครจะใช้ไท แยก จีน คนฝ่ายไทยลงไปเมืองเประโดยดี 40-40คน ถ้าพระยาประ จะใช้ศรัทวัน กรมการคนฝ่ายเมืองเประมหาเจ้าพระธานครอังกฤษไม่ห้ามไทย, อังกฤษไม่ยกกองทัพไปเบียดเบียนรบกวน ณ เมืองเประ อังกฤษไม่ให้เมืองสลาหงอมารบกวนเมืองเประไทยก็ไม่ไปรบกวนเมืองสลาหงอ การซึ่งสัญญาเมืองไทย เมืองเประ 2 ข้อนี้ ต่อเมื่อเจ้าพระธานครกลับไปแต่กรุง จึงจะได้จัดแจงตามสัญญา

แลความสัญญา 14 ข้อนี้ให้ขุนนางผู้ใหญ่ผู้น้อย ฝ่ายไทย, อังกฤษ ทุกหัวเมืองใหญ่น้อย ทั้งสิ้นด้วยกันฟังเอาทอค่าสัญญานี้เกิด และหนังสือสัญญานี้ ทำนอรรคมหาเสนาธิบดีผู้ใหญ่ ณ กรุงเทพฯ กับกะปิตันตันตรี บาระนี ซึ่งเรดอันปันลอตอำหัดลิก เจ้าเมืองมังกลาใช้ให้เป็นทุกเข้ามาแทนตัวเจ้าเมืองมังกลา พร้อมกับ ณ กรุงพระมหานครศรีอยุธยา หน้าพระที่นั่งเจ้ากรมหมื่นสุรินทรรัก เป็นอักษร

ไทย อักษรมาลา, อังกฤษ ทำแล้เสร็จ ๗ วัน 3 ๗ คำ ศักราชไทย 1188 ปีจอ อัฐศก ศักราช
 ฝรั่งเศส 1826 ปีเดือนยุน วันที่ 20 ปีตราท่านครมหาเสนาธิบดี และปีตรากะปิตัน หันตรี บาระนี
 ลงเปนสำคัญทั้ง 2 ฉบับแล้ว ฉบับหนึ่งกะปิตันหันตรี บาระนี เอาไปปีตราเจ้าเมืองมังกลา ฉบับหนึ่ง
 ปีตราหลวง ๗ กรุงพระมหานครสุทธา เจ้าพระธานครเอาออกไปไว้ ๗ เมืองไทย กะปิตัน หันตรี
 บาระนี กำหนดใน 7 เดือน ๗ เดือน 2 ปี จอ อัฐศก จะกลับมาให้ถึงเมืองเกาะหมาก แล้วจะเอา
 หนังสือสัญญามาเปลี่ยนต่อพระบริรักษ์ ๗ เมืองไทย ไทยกับอังกฤษก็จะเปนไมตรีกันสืบต่อไปไม่รู้สิ้น
 ไม่รู้สุดชั่วฟ้าแลดิน

ท่านครมหาเสนาธิบดี กับกะปิตัน หันตรี บาระนี ทำหนังสือสัญญาทางไมตรี 14 ข้อ แล้ว
 ทำหนังสือสัญญา สลอบ กำป็น อังกฤษจะเข้ามาค้าขาย ๗ กรุงมหานครศรีอยุธยาต่อไป

ข้อ 1 ว่า สลอบ กำป็น ฝรั่งเศส ซึ่งเป็นพวกอังกฤษจะเข้ามาค้าขาย ๗ กรุงไทย ต้องทำ
 ตามกฎหมายอย่างธรรมเนียมไทยทุกสิ่ง แล้วลูกค้าเข้ามา ๗ กรุง ห้ามมิให้ลูกค้าซื้อเข้าเปนสินค้า
 ออกไปแลลูกค้าเอาเปนกระสุนดินดำเข้ามาขาย ห้ามมิให้ขายแก่ลูกค้าในกรุง ให้ขายในหลวงถ้าใน
 หลวงไม่ต้องการก็ให้ลูกค้าเอาเปน กระสุนดินดำกลับคืนออกไป แต่สินค้านอกจากเป็นกระสุนดินดำ
 เข้าเปลือก เข้าสาร ๗ กรุงไทย จะให้ลูกค้าอังกฤษแลลูกค้ากรุงไทยได้ซื้อได้ขายเองในกรุง
 พระมหานครศรีอยุธยา โดยคลองสะดวก แล้วลูกค้าผู้เข้ามาค้าขายจะเสียค่าธรรมเนียมให้ รวม
 เสร็จด้วยกันตามปากสลอบ, กำป็น เลกใหญ่ ถ้ามีสินค้าเข้ามาขายให้เรียกเอาวาละ 1700 ถ้าไม่
 มีสินค้าเข้ามาค้าขายให้เรียกเอาวาละ 1500 ไม่เรียก จังกอบ, ภาสี, ค่าธรรมเนียมแต่ผู้ซื้อขาย
 กับพวกอังกฤษ

ข้อ 2 สลอบ, กำป็น ลูกค้าพวกอังกฤษมาถึงบอกหลังเต่าให้ทอด สลอบ กำป็น อยู่นอกหลัง
 เต่าก่อนนาศลอบ กำป็น ต้องใช้คนเอาบาญชีรายชื่อของสินค้าแลบาญชีชื่อ คนป็นใหญ่ กระสุนดินดำ
 เข้ามาแจ้งแก่เจ้าเมืองปากน้ำ ๆ จะให้ดินนาร่องกับล้ามเอาจดหมายอย่างธรรมเนียมออกไปใน
 นาศลอบ กำป็น แล้วคนนาร่องจะนำสลอบ กำป็น ตามหลังเต่าเข้ามาสลอบ กำป็น ต้องทอด สมอสุด
 อยู่ใต้ด้านที่ล้ามบอกให้

ข้อ 3 กรมการเจ้าพนักงานลงไปตรวจสลอบ กำป็น ให้สิ้นเชิง แล้วเอาป็นใหญ่กระสุนดินดำ
 ขึ้นไว้ ๗ เมืองปากน้ำ แล้วเจ้าเมืองปากน้ำจึงจะปล่อยให้สลอบ กำป็น ขึ้นมา ๗ กรุง

ข้อ 4 สลูป กำป็น ขึ้นมาทอศ ๗ กรุงแล้วเจ้าพนักงานลงไปตรวจในลำ สลูป กำป็นท่า
 ราษฎรเปิดระวางสิ่งของสินค้ามีมากน้อยเท่าใด แล้ววัดปากสลูป กำป็น เสร็จแล้วจึงให้ลูกค้าซื้อ
 ขายตามสัญญาไว้ในข้อหนึ่งนั้น ถ้าสลูป กำป็น จะบันทุกสินค้ากลับไป บันทุกเต็มลำค่ามหลังเต่าไม่ได้
 ต้องเช่าเรือลำเลียงเอาสิ่งของออกไปส่งเจ้าพนักงานด้านทางไม่เรียกค่าธรรมเนียมเรือลำเลียง
 อีก

ข้อ 5 ถ้า สลูป กำป็น แลเรือลำเลียงบันทุกสิ่งของเสร็จ ก็ให้นายสลูป กำป็น ขอเบิกกล่อง
 ต่อเจ้าพระยาพระคลังถ้าไม่มีคางมสิ่งใดเกยงคงเจ้าพระยาพระคลังก็จะให้เบิกกล่องโดยเร็วถ้า
 สลูป กำป็น ล่องลงไปถึงเมืองปากน้ำต้องทอต่ออยู่ด่านที่เคศทอศ กรมการเจ้าพนักงานลงไปตรวจ
 ในสลูป กำป็น เสร็จแล้ว จึงรับเอาปืนใหญ่ กระสุนดินดำ ล่องสลูป กำป็นไป

ข้อ 6 ลูกค้าแขก ฝรั่งเศสซึ่งเป็นพวกอังกฤษ ซึ่งเข้ามาค้าขาย ณ กรุง นายสลูป กำป็น
 คนงานกระลาสี ลูกเรือทั้งสิ้น ต้องทำตามกฎหมายอย่างธรรมเนียมสำหรับกรุงไทย และสัญญา
 ทุกประการ ถ้าลูกค้าทั้งปวง มีทำตามข้อสัญญานทุกประการ ถ้าลูกค้าทั้งปวงมีทำตาทข้อสัญญา
 นี้ แลทำคมเหงแก่ไพร่บ้านพลเมือง แลเปนโจรผู้ร้าย แลค่าคนตายแล้วบาปข้างงงเหลือเกินต่อขุน
 นางเจ้าพนักงานผู้ใหญ่ผู้น้อย เปนข้อใหญ่แต่สิ่งใดสิ่งหนึ่ง เจ้าพนักงานสำหรับทำโทษแก่ผู้กระทำผิดจะ
 ทำโทษ ถ้าโทษฆ่าคนตาย เจ้าพนักงานชำระเห็นว่า ทำโทษใจร้าย จะทำโทษถึงตาย ถ้าโทษอื่น
 เป็นนายกำป็น ตันหน แลลูกค้าให้ปรับไหม ถ้าเป็นผู้้อยให้เขียนจำตามกฎหมายกรุงไทยถ้าพวก
 อังกฤษจะเข้ามาค้าขาย ณ กรุง เจ้าเมืองมังกลาจะห้ามปรามมิให้อังกฤษพูดจาหาบช้า ณ กรุง
 ถ้าคน ณ กรุงทำคมเหงแก่พวกอังกฤษ ก็จะไปเอาโทษตามความผิดเหมือนกัน

แลคำสั่งญา 6 ข้อนี้ ให้เจ้าพนักงาน ณ กรุงพระมหาวงครศรีอยุธยา และลูกค้าพวกอังกฤษ
 ทำตามจงทุกประการ ณ เดือน 1 ปีระกา สัพศก เจ้าเมืองมังกลาแต่งให้กะปัตัน หันตรีบาระนี
 เปนทูตแทนตัวเจ้าเมืองมังกลา กับมากฝาดระกัว เข้ามาปราไสขอเปนทางไมตรีค้าขายบ้าน บ้าน
 เมืองด้วยสลูปกำป็นเข้ามาค้าขายนั้น กรมหมื่นสุนทรภักได้ทรงแต่งหนังสือสัญญาด้วยทางพระราช
 ไมตรีบ้านเมือง 14 ข้อ ทางไมตรีสลูป กำป็น เข้ามาค้าขาย 6 ข้อ ทรงแต่งแล้วนาราชสารอา
 ลักษณ์ชูปมิกเป็นอักษรไทก่อนต้น แยกอยู่ในเข้าพระยานครชูปมิกเป็นอักษรมลายูก่อนกลาง กะปัตัน
 หันตรี บาระนี ชูปมิกเป็นอังกฤษก่อนท้าย ลงกระดาขฝรั่งทุกบันทัดเปนหนังสือ 2 ฉบับ ข้อความ
 ต้องกันทั้ง 2 ฉบับ

Treaty
between
the King of Siam and Great Britain
June 20, 1826

The powerful Lore who is in possession of every good and every dignity, the God Boodh, who dwells over every head in the City of the Sacred and Great Kingdom of Si-a-yoo-ther-sye [titles of the King of Siam], incomprehensible to the head and brain. The sacred beauty of the Royal Palace, serene and infallible there [titles of the Wangna, or Second King of Siam] have bestowed their commands upon the heads of their Excellencies the Ministers of high rank belonging to the Sacred and Great Kingdom of Si-a-yoo thersye, to assemble and freame a Treaty with Captain Henry Burney, the English Envoy on the part of the English Government, the Honourable East India Company who govern the Countries in India belonging to the English, under the authority of the King and Parliament of England; and the Right Honourable Lord Amherst, Governor of Bengal, and other English Officers of high rank, have deputed Captain Burney, as an Envoy, to represent them, and to frame a Treaty with their Excellencies the Ministers of high rank belonging to the Sacred and Great Kingdom of Siayllthersye, in view that the Siamese and English nations may become great and true friends, connected in love and affection, with genuine candour and sincerity on both sides. The Siamese and English frame two uniform copies of a Treaty, in order that one copy may be placed in the Kingdom of Siam, and that it may become known throughtout every great and small Province subject to Siam; and in order that one copy may be placed in Bengal, and that it may become known throughtout every great and small Province subject to the English Government, both copies of the Treaty will be attested by the

Royal Seal, by the Seals of their Excellencies the Ministers of high rank in the City of the Sacred and Great Kingdom of Si-a-yoo-ther-sye, and by the Seals of the Right Honourable Lord Amherst, Governor of Bengal, and of the other English Officers of high rank.

ARTICLE I

The English and Siamese engage in friendship, love, and affection, with mutual truth, sincerity, and candour, The Siamese must not meditate or commit evil, so as to molest the English in any manner. The English must not meditate or commit evil, so as to molest the Siamese in any manner. The Siamese must not go and molest, attack, disturb, seize, or take any place, territory, or boundary belonging to the English in any Country subject to the English. The English must not go and molest, attack, disturb, seize, or take any place, territory or boundary belonging to the Siamese in any Country subject to the Siamese. The Siamese shall settle every matter within the Siamese boundaries, according to their own will and custome.

ARTICLE II

Should any place or Country subject to the English do anything that may offend the Siamese, the Siamese shall not go and injure such place or Country, but first report the matter to the English, who will examine into it with truth and sincerity; and if the fault lie with the English, the English shall punish according to the fault. Should any place or Country subject to the Siamese do anything that may offend the English, the English shall not go and injure such place or Country, but first report the matter to the Siamese, who will examine into it with truth and sincerity; and if the fault lie with the Siamese, the Siamese shall punish according to the fault. Should any Siamese place or Country, that is near an English Country, collect at any time an army, or a fleet of boats, if the Chief of the English Country inquire the

object of such force, the Chief of the Siamese Country must declare it. Should and English Place or Country that is near a Siamese Country, collect at any time an army, or a fleet of boats, if the Chief of the Siamese Country inquire the object of such force, the Chief of the English Country must declare it.

ARTICLE III

In places and Countries belonging to the Siamese and English, lying near their mutual borders, whether to the east, west, north, or south, if the English entertain a doubt as to any boundary that has not been ascertained, the Chief on the side of the English must send a Letter with some men and people from his frontier posts, to go and inquire from the nearest Siamese Chief, who shall depute some of his Officers and people from his frontier posts to go with the men belonging to the English Chief, and point out and settle the mutual boundaries, so that they may be ascertained on both sides in a friendly manner. If a Siamese Chief entertain a doubt as to any boundary that has not been ascertained, the Chief on the side of the Siamese must send a Letter with some men and people from his frontier post, to go and inquire from the nearest English Chief, who shall depute some of his Officers and people from his frontier post, to go with men belonging to the Siamese Chief, and point out and settle the mutual boundaries, so that they may be ascertained on both sides in a friendly manner.

ARTICLE IV

Should any Siamese subject run and go and live within the boundaries of the English, the Siamese must not intrude, enter, seize, or take such person within the English boundaries, but must report and ask for him in a proper manner; and the English shall be at liberty to deliver the party or not. Should any English subject run and go and live within the boundaries of the Siamese, the English must not intrude

enter, seize, or take such person within the Siamese boundaries, but must report and ask for him in a proper manner; and the Siamese shall be at liberty to deliver the party or not.

ARTICLE V

The English and Siamese having concluded a Treaty, establishing a sincere friendship between them, merchants, subject to the English, and their ships, junks, and boats, may have intercourse and trade with any Siamese Country which has much merchandize; and the Siamese will aid and protect them, and permit them to buy and sell with facility. Merchants, subject to the Siamese, and their boats, junks, and ships, may have intercourse and trade with any English Country; and the English will aid and protect them, and permit them to buy and sell with facility. The Siamese desiring to go to an English Country, or the English desiring to go to a Siamese Country, must conform to the custom of the place or Country on either side; should they be ignorant of the customs, the Siamese or English Officers must explain them. Siamese subjects who visit an English Country, must conduct themselves according to the established laws of the English Country, in every particular. The English subjects who visit a Siamese Country, must conduct themselves according to the established Laws of the Siamese Country, in every particular.

ARTICLE VI

Merchants subject to the Siamese or English, going to trade either in Bengal, or any other Country subject to the English, or at Bangkok, or in any Country subject to the Siamese, must pay the duties upon commerce according to the custom of the place or Country, on either side; and such merchants and the inhabitants of the Country shall be allowed to buy and sell without the intervention of other persons in such Countries. Should a Siamese or English merchant have any complaint

or suit, he must complain to the Officers and Governors, on either side; and they will examine and settle the same, according to the established Laws of the place or Country, on either side. If a Siamese or English merchant buy or sell, without inquiring and ascertaining whether the seller or buyer be of a bad or good character; and if he meet with a bad man, who takes the property and absconds, the Rulers and Officers must make search and produce the person of the absconder, and investigate the matter with sincerity. If the party possess money or property, he can be made to pay; but if he do not possess any, or if he cannot be apprehended, it will be the merchant's own fault.

ARTICLE VII

A merchant subject to the Siamese or English, going to trade in any English or Siamese Country, and applying to build godowns or houses or to buy or hire shops or houses, in which to place his merchandize, the Siamese or English Officers and Rulers shall be at liberty to deny him permission to stay. If they permit him to stay, he shall land and take up his residence according to such terms as may be mutually agreed on; and the Siamese or English Officers and Rulers will assist and take proper care of him, preventing the inhabitants of the Country from oppressing him, and preventing him from oppressing the inhabitants of the Country. Whenever a Siamese or English merchant or subject, who has nothing to detain him, requests permission to leave the Country, and to embark with his property on board of any vessel, he shall be allowed to do so with facility.

ARTICLE VIII

If a merchant desire to go and trade in any place or Country belonging to the English or Siamese, and his ship, boat, or junk, meet with any injury whatever, the English or Siamese Officers shall afford adequate assistance and protection. Should any vessel belonging to the

Siamese or English be wrecked in any place or Country where the English or Siamese may collect any of the property belonging to such vessel, the English or Siamese Officers shall make proper inquiry, and cause the property to be restored to its owner, or in case of his death, to his heir, and the owner or heir will give a proper remuneration to the persons who may have collected the property. If any Siamese or English subject die in an English or Siamese Country, whatever property he may leave shall be delivered to his heir; if the heir be not living in the same Country, and unable to come, appoint a person by Letter to receive the property, the whole of it shall be delivered to such person.

ARTICLE IX

Merchants subject to the English, desiring to come and trade in any Siamese Country, with which it has not been the custom to have trade and intercourse, must first go and inquire of the Governor of the Country. Should any Country have no merchandize, the Governor shall inform the ship that has come to trade that there is none. Should any Country have merchandize sufficient for a ship, the Governor shall allow her to come and trade.

ARTICLE X

The English and Siamese mutually agree, that there shall be an unrestricted trade between them in the English Countries of Prince of Wales' Island, Malacca, and Singapore, and the Siamese Countries of Ligore, Merdilony, Singora, Patam, Junkceylon, Queda, and other Siamese Provinces. Asiatic merchants of the English Countries, not being Burmese, Peguers, or descendants of Europeans, shall be allowed to trade freely overland, and by means of the rivers. Asiatic merchants not being Burmese, Peguers, or descendants of Europeans, desiring to enter into and trade with the Siamese Dominions, from the Countries of Mergni, Tavoy, Tenasserim, and Ye, which are now subject to the English

will be allowed to do so freely, overland and by water, upon the English furnishing them with proper certificates; but merchants are forbidden to bring opium, which is positively a contraband article in the Territories of Siam; and should a merchant introduce any, the Governor shall seize, burn, and destroy the whole of it.

ARTICLE XI

If an Englishman desire to transmit a letter to any person in a Siamese or other Country, such person only, and no other, shall open and look into the letter. If a Siamese desire to transmit a letter to any person in an English or other Country, such person only, and no other, shall open and look into the letter.

ARTICLE XII

Siam shall not go and obstruct or interrupt commerce in the States of Tringano and Calantan. English merchants and subjects shall have trade and intercourse in future with the same facility and freedom as they have heretofore had, and the English shall not go and molest, attack or disturb those States, upon any pretence whatever.

ARTICLE XIII

The Siamese engage to the English that the Siamese shall remain in Queda, and take proper care of that Country and of its people; the inhabitants of Prince of wales' Island and of Queda shall have trade and intercourse as heretofore; the Siamese shall levy no duty upon stock and provisions, such as cattle, buffaloes, poultry, fish, paddy, and rice, which the inhabitants of Prince of Wales' Island, or ships there, may have occasion to purchase in Queda; and the Siamese shall not farm the mouths of rivers or any stream in Queda, but shall levy fair and proper import and export duties.

The Siamese further engage, that when Chal Phya of Ligore returns from Bangkok, he shall release the slaves, personal servants, family and kindred belonging to the former Governor of Queda and permit them to go and live wherever they please. The English engage to the Siamese, that the English do not desire to take possession of Queda, that they will not attack nor disturb it, not permit the former Governor of Queda, or any of his followers, to attack, disturb, or injure in any manner, the Territory of Queda, or any other Territory subject to Siam, The English engage that they will make arrangements for the former Governor of Queda to go and live in some other Country, and not at Prince of Wales' Island or Pnye, or in Perak Salengore, or any Burmese Country, If the English do not let the former Governor of Queda go and live in some other Country, as here engaged, the Siamese may continue to levy an export duty upon paddy and rice in Queda. The English will not prevent any Siamese, Chinese, or other Asiatic, at Prince of Wales' Island, from going to reside in Queda, if they desire it.

ARTICLE XIV

The Siamese and English mutually engage, that the Rajah of Perak shall govern his Country according to his own will. Should he desire to send the Gold and Silver Flowers to Siam as heretofore, the English will not prevent his doing as he may desire. If Chao Phya of Ligore desire to send down to Perak, with friendly intentions, 40 or 50 men, whether Siamese Chinese, or other Asiatic subjects of Siam; or if the Rajah of Perak desires to send any of his Ministers or Officers to seek Chao Phya of Ligore, the English shall not forbid them. The Siamese or English shall not send any force to go and molest, attack, or disturb Perak. The English will not allow the State of Salengore to attack or disturb Perak; and the Siamese shall not go and attack or disturb Salengore. The arrangements stipulated in these two list

Articles respectation Perak and Queda, Chao Phya of Lygore shall execute as soon as he returns home from Bangkok.

The 14 Articles of this Treaty, let the great and subordinate Siamese and English Officers, together with every great and small Province, hear, receive, and obey without fail.

Their Excellencies the Ministers of high rank at Bangkok, and Captain Henry Burney, whom the Right Honourable Lord Amherst, Govern of Bengal, deputed as an Envoy to represent his Lordship, framed this Treaty together, in the presence of Prince Krom Menu Soorin Thirakser, in the City of the Sacred and Great Kingdom of Si-a-yoo-ther-sye. The Treaty, witten in the Siamese, Malayan, and English languages, was concluded on Tuesday, on the 1st day of the 7th decreasing moon, 1188 year, dog 8, according to the Siamese era, corresponding-with the 20th of June, 1826, of the European era. Both copies of the Treaty are sealed and attested by their Excellencies the Minister and by Captain Henry Burney. One copy Captain Burney will take for the ratification of the Governor of Bengal; and one copy, bearing the Royal Seal, Chao Phya of Ligore, will take and place at Queda. Captain Burney appoints to return to Prince of Wales' Island in seven months, in the 2nd moon of the year 1188, dog 8, and to exchange the Ratification of this Treaty with Phra Phak d' Bori-rak, at Queda.

The Siamese and English will form a friendship that shall be perpetuated, that shall know no end or Interruptions as long as heaven and earth appear.

A literal translation from the Siamese.

H. Burney, Captain, Envoy to the Court of Siam.

(L.S) AMHERST.

Additional Articles with the King of Siam

Ratified January 17, 1827.

Their Excellencies the Ministers, and Captain Henry Barney, having settled a Treaty of Friendship, consistion of 14 Articles, now frame the following Agreement, with respect to English vessels desiring to come and trade in the City of the Sacred and Great Kingdom of Si-a-yoo-ther-sye (Bankok).

ARTICLE I

Vessels belonging to the subjects of the English Government, whether Europeans or Asiatics, desiring to come and trade at Bangkok, must conform to the established Laws of Siam, in every particular. Merchants coming to Bangkok are prohibited from purchasing paddy or rice, for the purpose of exporting the same as merchandise; and if they import fire-arms, shot or gunpowder, they are prohibited from selling them to any party but to the Government. Should the Government not require such fire arms, shot or gunpowde, the merchants must re-export the whole of them. With exception to such warlike stores and paddy and rice, mercharts, subjects of the English, and merchants at Bangkok, may buy and sell without the intervention of any other person, and with freedom and facility. Merchats coming to trade shal pay at once the whole of the duties and charges consolidated according to the breadit of the vessel.

If the vessel bring an import cargo, she shall be charged 1700 trieels for each Siamese fathom in breadth.

If the vessel bring no import cargo, she shall be charged 1500 trieels for each Siamese fathom in breadth.

No import, export, or other duty shall be levied upon the buyers or sellers from or to English subjects.

ARTICLE II

Merchants' vessels, the property of English subjects, arriving off the bar, must first anchor and stop there, and the commander of the vessel must dispatch a person with an account of the cargo, and a return of the people, guns, shot, and powder on board the vessel, for the information of the Governor, at the mouth of the river, who will send a pilot and interpreter to convey the established regulations to the commander of the vessel. Upon the pilot bringing the vessel over the bar, she must anchor and stop below the Chokey, which the interpreter will point out.

ARTICLE III

The proper officers will go on board the vessel and examine her thoroughly, and after the guns, shot, and powder have been removed and deposited at Paknam [port at the mouth of Menam], the Governor of Paknam will permit the vessel to pass up to Bangkok.

ARTICLE IV

Upon the vessel's arrival at Bangkok, the officers of the Customs will go on board and examine her, open her hold, and take an account of whatever cargo may be on board, and after the breadth of the vessel has been measured and ascertained, the merchants will be allowed to buy and sell according to Article I of this Agreement. Should a vessel upon receiving an export cargo, find that she cannot cross the bar with the that she must hire cargo-boats to take down a portion of the cargo, the officers of the Customs and Chokeys shall not charge any further duty upon such cargo-boats.

ARTICLE V

Whenever a vessel or cargo-boat completes her lading, the commander of the vessel must go and ask Chao Phya Phra Khlung for a port-clearance, and if there be no cause for detention, Chao Phya Phra Khlung shall deliver the port-clearance without delay. When the vessel, upon her departure, arrives at Paknam, she must anchor and stop at the usual Chokey, and after the proper officers have gone on board and examined her. the vessel may receive her guns, shot and powder and take her departure.

ARTICLE VI

Merchants being subjects of the English Government, whether Europeans or Asiatics, the commanders, officers, lascars, and the whole of the crew of the vessels, must conform to the established Laws of Siam, and to the stipulations of this Treaty in every particular. If merchants of every class do not observe the Articles of this Treaty, and oppress the inhabitants of the Country, become thieves or bad men, kill men, speak offensively of, or treat disrespectfully, any great or subordinate officers shall take jurisdiction of it, and punish the offenders. If the offence be homicide, and the officers upon investigation see that it proceeded from evil intention, they shall punish with death; if it be any other offence, and the party be the commander or officer of a vessel or a merchant, he shall be fined; if he be of a lower rank, he shall be whipped or imprisoned, according to the established Laws of Siam. The Governor of Bengal will prohibit English subjects desaring to come and trade at Bangkok from speaking disrespectfully or offensively to any one of the great officers in Siam. If any person at Bangkok oppress any English subjects, he shall be punished according to his offence, in the same manner.

The 6 Articles of this Agreement let the officers at Bangkok and merchants subject to the English fulfil and obey in every particular.

A literal translation from the Siamese.

H.BURNEY, Captain, Envoy to the Court of Siam.

(L.S.) AMHERST.

หนังสือทางพระราชไมตรี
ประเทศอังกฤษ และ ประเทศสยาม

ศักราช ๑๒๑๗ ปีเถาะสัปตศก ความเจริญงามจงมีแก่บ้านเมืองเทอญ
ครั้งนี้มีทูตอังกฤษมาแต่พระนางซึ่งเป็นใหญ่ เป็นเจ้าราชอาณาจักรอันผสมกัน คือ
ทวีปบริเตนใหญ่ แลทวีปไอริชแลน แลก่อน ๆ อันขึ้นแก่ราชอาณาจักรนั้น เข้ามาขอทำ
สัญญาทางไมตรี แลการค้าขายกับกรุงเทพมหานคร อมรรัตนโกสินทรมหิทรายุทธยา จึง
พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล สฤษดิ์สมมติเทพยพวงชาติศวารกระษัตริย์ วรฉัตร
ราชินิกโรดม จาตุรันตบรมหาจักรพรรดิราชสังกาศ บรมธรรมิกมหาราชเจ้าธิราช บรมนารถ
บพิตร พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แลพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร
พระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว สองพระองค์ทรงเห็นชอบกับราชดำริห์
พระนางเป็นเจ้าเป็นใหญ่ในทวีปบริเตนใหญ่แลไอริชแลน ร่วมพระราชประสงค์ทำหนังสือ
สัญญาทางไมตรี กับเจ้าแผ่นดินอังกฤษเมืองบริเตนอิริแลนด์ เพื่อจะให้ผลประโยชน์แก่
ราษฎรอยู่ใต้บังคับไทยแลคนอยู่ในบังคับอังกฤษ จัดแจงการท่ามาหากินค้าขายให้มีประโยชน์
เรียบร้อย เพราะเหตุฉะนั้น จึงได้ตั้งพระไทยจะทำหนังสือสัญญาไมตรีการค้าขาย จึงได้
ตั้งเสนาบดีให้มีอำนาจทั้งสองฝ่าย ๆ พระเจ้าแผ่นดินเมืองบริเตนไอริชแลนตั้งเชอโบวริง
เป็นขุนนางลูกขุนผู้ใหญ่ ฝ่ายพระบาทสมเด็จพระบรมนาถบพิตรพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ พร้อมกันกับความคิดพระราชวังชาน
วงษ์แลข้าทูลฉลองอุสัณหะบาททั้งปวง มอบความพระราชดำริห์แลพระราชประสงค์ ให้พระ
เจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงวงษาธิราชสนิท มาประชุมแทนพระราชวังชานวงษ์ วรุตพงษ์
นายกสยามคิลกโลกานุपालนารถ สกลราชวราณาจักราธิเบนทร ปรเมนทรมหาราชานุกุล
สรพพิภุมลมหเสวร เชฐามาตยาธิบดี ศรีสรรัตนธาดา อุดลยเดชานุภาพบพิตรซึ่งโปรด
เกล้าโปรดกระหม่อมให้มีอำนาจสิทธิ์บังคับบัญชาได้สิทธิ์ขาดทั่วทั้งพระราชอาณาจักรกับสมเด็จพระ
เจ้าพระยาบรมมหาพิไชยญาติ นรเนตรนารถราชสุริยวงษสกลพงษปติฐาทุชมาตยาธิบดี ไตร
สรณศรีรัตนธาดา สกลมหารัชชาธิเบนทร ปรเมนทรมหาราชวโรประการมโหฬารเดชานุ
ภาพบพิตร ซึ่งโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้มีอำนาจบังคับบัญชาทั่วทั้งพระนคร กับเจ้าพระ
ยาศรีสุริยวงษ์ สมันตพงษ์พิสุทธิ มหาบุรุษรัตนอม ผู้ว่าที่พระสมุหกระลาโหม ผู้สำเร็จ
ราชการบังคับบัญชาหัวเมืองชายทะเลปากใต้ฝ่ายตะวันตกกับเจ้าพระยาผู้ช่วยสำเร็จราชการ
กรมท่า เป็นผู้สำเร็จราชการบังคับบัญชาหัวเมืองฝ่ายตะวันออก ทั้ง 5 เป็นประธานฝ่าย

เสนาบดีไทยก็ได้ส่งพระราชลัญจกร ฝ่าขุนนางอังกฤษได้ส่งหนังสือเจ้าวิคตอเรีย ซึ่งให้เข้ามาทำหนังสือสัญญากับไทยเห็นถูกต้องพร้อมกันทั้งสองฝ่าย ได้ตกลงกันตามข้อสัญญาที่เขียนไว้สืบต่อไปข้างหน้า

ข้อ 1 ว่า ตั้งแต่นี้ไปพระเจ้าแผ่นดินกรุงบริเตนไอลิแลน กับพระเจ้าแผ่นดินที่จะสืบวงศ์ต่อไปข้างหน้า กับด้วยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ ทั้งสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินไทย ที่จะสืบพระราชพิธียศต่อไปข้างหน้า ให้มีไมตรีรักใคร่กันราบคาบไปชั่วฟ้าแลดิน แต่บรรดาคนที่อยู่ในบังคับอังกฤษ ซึ่งเข้ามาอยู่ ณ กรุงเทพมหานคร เสนาบดีฝ่ายไทยก็ช่วยบำรุงรักษาให้อยู่เป็นสุขสบายให้ได้ ค้าขายโดยสะดวก มิให้ผู้นั้นผู้ใดฝ่ายไทยคุมเหงเบียดเบียน แต่บรรดาคนที่อยู่ในบังคับไทยที่จะไปอยู่ในแดนอังกฤษ ขุนนางอังกฤษก็ช่วยให้อยู่เป็นสุขสบาย ให้ได้ค้าขายโดยสะดวก มิให้ผู้นั้นผู้ใดฝ่ายอังกฤษคุมเหงเบียดเบียน

ข้อ 2 ว่า แต่บรรดาการงานของคนที่อยู่ในบังคับอังกฤษ ซึ่งเข้ามาอยู่ ณ กรุงเทพมหานคร ก็ต้องฟังบังคับบัญชาของกงสุลที่เข้ามาตั้งอยู่ ณ กรุงเทพมหานคร กงสุลจะได้ทำตามหนังสือสัญญานี้ และข้อบังคับสัญญาเก่าที่ได้ยกเสียจกทุกประการ แล้วจะได้บังคับบัญชาคนในบังคับอังกฤษให้ทำตามด้วย แล้วกงสุลจะรับรักษากฎหมายการค้าขาย แลกฎหมายที่จะห้ามปรามมิให้คนที่อยู่ในบังคับอังกฤษ ทำผิดล่วงเกินกฎหมายของอังกฤษกับไทย ที่มีอยู่แล้วและมีต่อไปข้างหน้า ถ้าคนอยู่ในบังคับอังกฤษจะเกิดวิวาทกันขึ้นกับคนอยู่ในบังคับไทย กงสุลกับเจ้าพนักงานฝ่ายไทยจะปลูกษาชำระตัดสิน คนอยู่ในบังคับอังกฤษทำผิด กงสุลจะลงโทษตามกฎหมายอังกฤษ คนอยู่ในบังคับไทยทำผิด ไทยจะชำระโทษตามกฎหมายเมืองไทย ถ้าคนอยู่ในใต้บังคับไทยเป็นความกันเอง กงสุลไม่เอาเป็นธุระ คนอยู่ใต้บังคับอังกฤษเป็นความกันเอง ไทยก็ไม่เอาเป็นธุระ แลไทยกับอังกฤษยอมกันว่ากงสุลซึ่งจะเข้ามาตั้งอยู่ ณ กรุงเทพมหานครนั้นยังไม่ต้อง ต่อเมื่อทำหนังสือสัญญาตกลงชื่อกันแล้ว ถ้าปีอังกฤษเข้ามาค้าขาย ณ กรุงเทพมหานคร ใช้ธงอังกฤษมีหนังสือสำหรับเป็นสำคัญครบ 10 ลำ หนังสือสัญญาประทับตราเข้ามาถึงเปลี่ยนกันแล้ว กงสุลจึงตั้งได้

ข้อ 3 ว่า คนไทยซึ่งอยู่ในบังคับคนไทย จะไปเป็นลูกจ้างอยู่กับคนอยู่ในบังคับอังกฤษ ฤคนไทยที่มีได้เป็นลูกจ้างก็ดี ทำผิดกฎหมายเมืองไทยจะหนีไปอาไศรย อยู่กับคนอยู่ในบังคับอังกฤษซึ่งอยู่ในกรุงเทพฯ ถ้ามีพยานว่าทำผิดหนีไปอยู่กับคนอยู่ในบังคับอังกฤษจริง กงสุลจะจับตัวส่งให้แก่เจ้าพนักงานฝ่ายไทย ถ้าคนอยู่ในบังคับอังกฤษที่เข้ามาตั้งบ้านเรือน แลเข้ามาอาไศรยค้าขายอยู่ในกรุงเทพฯ ทำผิดหนีไปอยู่กับคนในใต้บังคับไทยจริง กงสุลจะขอเอาตัวเจ้าพนักงานฝ่ายไทยจะจับตัวส่งให้ ถ้าพวกจีนคนไรว่าเป็นคนอยู่ในบังคับอังกฤษ ไม่มีสำคัญสิ่งไรเป็นพยานว่าเป็นคนอยู่ในบังคับอังกฤษ กงสุลก็ไม่รับเอาเป็นธุระ

ข้อ 4 ว่า คนอยู่ในบังคับอังกฤษจะเข้ามาค้าขายตามหัวเมืองชายทะเล ซึ่งขึ้นแก่กรุงเทพฯ ก็ค้าขายได้โดยสะดวก แต่จะอาศัยอยู่ได้แต่ในกรุงเทพฯ ตามในจังหวัดซึ่งกำหนดไว้ในหนังสือสัญญา ประการหนึ่งคนอยู่ในบังคับอังกฤษ จะมาเข้าที่ปลูกโรงปลูกเรือนปลูกตึกและจะซื้อเรือนซื้อโรงซื้อตึก หนัก้าแพงออกไปในกำหนด 200 เส้นคือสี่ไมล์ อังกฤษเข้าได้ แต่จะซื้อที่ซื้อไม่ได้ ถ้าอยู่ 10 ปีแล้วจึงจะซื้อได้ ถ้าอยู่ยังไม่ถึง 10 ปี ท่านเสนาบดีจะโปรดให้ซื้อก็ซื้อได้ แลที่นอกกำหนด 200 เส้นนั้น คนอยู่ในบังคับอังกฤษจะซื้อจะเข้าที่เรือนที่สวนที่ไร่ที่นา ตั้งแต่กำแพงเมืองออกไปเดิน ด้วยกำลังเรือแจวเรือภายในทาง 24 ชั่วโมง จะซื้อจะเข้าเมื่อไรก็ซื้อได้เข้าได้ แต่เมื่อคนอยู่ในบังคับอังกฤษจะซื้อที่ซื้อเรือนจะต้องบอกกงสุล ว่าจะได้บอกเจ้าพนักงานฝ่ายไทย เจ้าพนักงานกับกงสุลเห็นว่าคนที่ซื้อที่นั้นเป็นคนจะทำมาหากินโดยจริง เจ้าพนักงานกับกงสุลจะว่ากล่าวให้ซื้อตามราคาสมควร แล้วจะได้ดูแลปึกที่วัดที่ทำหนังสือประทับตราเจ้าพนักงานให้ไว้เป็นสำคัญ แล้วจะได้ฝากฝังเจ้าเมืองกรมการให้ช่วยดูแลทำนุบำรุงด้วย แลให้ผู้อยู่ที่นั่นฟังบังคับบัญชาเจ้าเมืองกรมการตามยุติธรรม ค่าธรรมเนียมที่ท่าเรือทำสวน ราษฎรบ้านเมืองนั้นต้องเสียอย่างไร ก็ให้เสียตามชาวบ้านนั้นชาวเมืองนั้น ถ้าในกำหนดสามปีแล้วผู้ที่ซื้อที่ไม่มีทุนรอน ฤๅเช่าเชื่อนเสีย มิได้ตั้งการปลูกสร้าง เสนาบดีจะคืนเงินค่าที่ให้ จะตัดสินเอาที่นั้นคืนเสีย

ข้อ 5 ว่า คนอยู่ในบังคับอังกฤษที่เข้ามาอาศัยอยู่ ณ กรุงเทพมหานคร ต้องไปบอกแก่กงสุลให้จดชื่อไว้ ถ้าคนเหล่านั้นจะออกไปทะเล ฤๅจะไปเที่ยวเกินกำหนดเดินทาง 24 ชั่วโมงตามสัญญาไว้ ที่จะทำให้คนอยู่ในบังคับอังกฤษอยู่กงสุลจะไปขอหนังสือเบิกล่องเจ้าพนักงานฝ่ายไทยให้ไป ถ้าคนอยู่ในบังคับอังกฤษจะกลับออกไปจากกรุงเทพฯ ถ้าขุนนางเจ้าพนักงานฝ่ายไทยบอกแก่กงสุลว่ามีเหตุควรจะห้ามมิให้ออกไป กงสุลก็จะมิให้ออกไป ถ้าคนอยู่ในบังคับอังกฤษไปเที่ยวระหว่างทาง 24 ชั่วโมง กงสุลจะเขียนเป็นหนังสือไทยให้ไป ว่าคนนั้นชื่ออย่างนั้น รูปร่างอย่างนั้น มีฐานะอย่างนั้นและจะต้องให้เจ้าพนักงานฝ่ายไทยประทับตราหนังสือให้ไปเป็นสำคัญด้วย เจ้าพนักงานฝ่ายไทยดูหนังสือแล้วให้คืนหนังสือให้ปล่อยตัวไปโดยเร็ว ถ้าไม่มีหนังสือกงสุลประทับตราเจ้าพนักงานฝ่ายไทยไปสำหรับตัว ส่งไปรษณีย์ว่าเป็นคนหนีให้ยึดเอาตัวไว้ แล้วให้มาบอกความแก่กงสุลให้รู้

ข้อ 6 ว่า คนซึ่งอยู่ในบังคับอังกฤษจะเข้ามาเที่ยวและจะเข้ามาอาศัยอยู่ ณ กรุงเทพฯ จะถือศาสนาใดๆ เติ่น ไทยก็ไม่ห้ามปราม เมื่อสร้างวัดขึ้นจะทำได้ก็แต่ในที่เสนาบดีจะโปรดให้คนอยู่ในบังคับอังกฤษ ซึ่งจะเข้ามาอยู่ ณ กรุงเทพฯ จะจ้างคนซึ่งอยู่ในใต้บังคับไทยมาเป็นลูกจ้าง เสนาบดีฝ่ายไทยจะไม่ห้ามปราม ถ้าคนที่มีมุลนาสจะมารับจ้างอยู่กับคนอยู่ในบังคับอังกฤษ มุลนาสไม่รู้ มุลนาสจะมาเอาตัวก็เอาไปได้ ถ้าคนอยู่ในบังคับอังกฤษไปจ้างคนในใต้บังคับไทย เป็นลูกจ้างไม่ได้ทำสัญญากับมุลนาสเขา ภายหลังถ้าเที่ยวอ้างสิ่งหนึ่งสิ่งใด เสนาบดีฝ่ายไทยไม่ชำระความให้

ข้อ 7 ว่า กำปั่นรบจะเข้ามาทอดหน้าด่านเมืองสมุทรปราการเข้ามาทอดได้ แต่จะขึ้นมา ณ กรุงเทพฯ ไม่ได้ เมื่อกำปั่นรบซาร์จะต้องเข้าอยู่ เสนาบดีเจ้าเมืองกรมการเห็นว่า ซาร์จริงจะยอมให้อาณาเข้ามาอยู่ ถ้าจะมีขุนนางถือหนังสือพระเจ้าแผ่นดินกรุงบริเตนให้มาด้วย กำปั่นรบเข้ามา ณ กรุงเทพฯ จะให้ขึ้นมาแต่ลำเค็สต้องให้ขึ้นมาทอดอยู่ได้ป้อมป้องปัญจมิตร ป้อมปิ๊งปัจฉิมิก ออย่าให้ขึ้นมาพันป้อมเว้นไว้แต่เสนาบดีจะโปรดให้ขึ้นมาพันป้อมจึงขึ้นมาได้ ถ้าไม่มีเรือรบอังกฤษอยู่ในกรุงเทพฯ คนอยู่ในบังคับอังกฤษจะวิวาทกันขึ้นกงสุลจะไประงับ ไทยจะให้ทหารไปช่วยกงสุลระงับภอระงับได้

ข้อ 8 ว่า ค่าธรรมเนียมปากเรือที่เคยเรียกแต่ลูกค้าอังกฤษตามสัญญาเก่าซึ่งทำไว้ใน คชศศักราช 1826 ปีนั้น จะยอมเลิกแต่หนังสือสัญญานี้ใช้ได้ พินั้นไปจะต้องเสียแต่ภาษีสิ่งของขาเข้าขาออก สินค้าเข้าจะต้องเสียภาษี 100 ละสามจะเสียเป็นของภาวะเสียเป็นเงิน คิดตามราคาท้องน้ำ สุดแต่ใจเจ้าของจะเสีย ถ้าของเสียภาษี 100 ละสาม แล้วของ จำหน่ายไม่ได้จะเหลือกลับออกไปมากน้อยเท่าใด ต้องคิดภาษีสิ่งของที่เหลือคืนให้แก่เจ้าของ ให้ครบ ถ้าราคาสิ่งของไม่ตกลงกันต้องไปบอกกงสุล ๆ จะเรียกพ่อค้าคนหนึ่งฤาสองคน เจ้าพนักงานฝ่ายไทยก็จะเรียกพ่อค้าคนหนึ่งฤาสองคนช่วยตีราคาพอสมควร คนอยู่ในบังคับอังกฤษ จะบันทุกเอาฝิ่นเข้ามา ณ กรุงเทพฯ ไม่ต้องเสียภาษี แต่ต้องขายฝิ่นให้แก่เจ้าภาษี ถ้า เจ้าภาษีไม่ซื้อเอาฝิ่นไว้ ให้บันทุกกลับออกไปไม่ต้องเสียอะไร ถ้าลูกค้าอยู่ในบังคับอังกฤษ เอาฝิ่นไปลักลอบขายทำผิดสัญญาข้อนี้ ให้ริบเอาฝิ่นเสียให้สิ้น แลของที่เป็นสินค้าจะบันทุกออกไปนั้น ตั้งแต่ของสิ่งนั้นเกิดมาจนได้เป็นสินค้าบันทุกกำปั่นออกไป ให้เสียภาษีขึ้นเค็สของ สิ่งไรที่เป็นสินค้าในกรุงเทพฯ จะเรียกเป็นสมนัษร ภาวะจะเรียกเป็นภาษีปากภาษีในกรุงเทพฯ ภาษีปากเรืออย่างไรก็ให้เอาแต่ขึ้นเค็ส ภาษีสินค้าในกรุงเทพฯ ทุกสิ่งจะเรียกภาษีใน กรุงเทพฯ ภาวะจะเรียกภาษีปากเรืออย่างไร ได้กำหนดแจ้งไว้ในพิกติดอยู่กับหนังสือสัญญาแล้ว ได้ยอมกันเป็นชัดเจนแล้วว่าของสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่ต้องเสียภาษีข้างในแล้ว เมื่อลงเรือไม่ต้องภาษีมวลูกค้าอยู่ในบังคับอังกฤษจะซื้อสินค้ายอมให้ซื้อ แต่ผู้ทำผู้ปลุกแผลของที่เขาขายนั้น ถ้าผู้ใด ผู้หนึ่งจะซื้อยอมให้ขาย มิให้ผู้ใดผู้หนึ่งขัดขวางห้ามปราม ภาษีที่กำหนดในพิกติดสัญญานี้ สินค้าที่บันทุกเรือไทยเรือเงินที่เคยเสียแล้ว ฝ่ายไทยจะยอมลดภาษีให้เรือไทยเรือเงินแลชาติอื่น ๆ ก็ จะยอมลดให้ลูกค้าซึ่งอยู่ในบังคับอังกฤษเหมือนกัน ลูกค้าอยู่ในบังคับอังกฤษจะเข้ามาต่อเรือ ณ กรุงเทพฯ เสนาบดียอมให้ต่อแล้วก็ได้ แลเข้าปลาเกลือ ของสามสิ่งนี้ที่ในกรุงเทพฯ ไม่บริบูรณ์ มีหมายประกาศห้ามไม่ให้ออกไปก็ได้ เงินทองแลของสำหรับตัวเข้าออกไม่ต้องเสียภาษี

ข้อ 9 ว่า ความในกฎหมายซึ่งคิดสัญญานี้ กงสุลกับเจ้าพนักงานฝ่ายไทยพร้อมกันจะต้องรักษา และต้องบังคับให้คนทั้งปวงกระทำตามกฎหมาย เจ้าพนักงานฝ่ายไทยกับกงสุลจะคิดจัดแจงเพิ่มเติมกฎหมาย หวังจะรักษาหนังสือสัญญาให้เจริญก็ทำได้ เงินที่ปรับโทษแลของที่รับเพราะทำผิดสัญญานี้ ต้องส่งเป็นของในแผ่นดินก่อน เมื่อกงสุลจะเข้ามาตั้งอยู่ ณ กรุงเทพฯ เจ้าของเรือนแลกับต้นนายเรือจะว่าด้วยการค้าขายกับเจ้าพนักงานฝ่ายไทยก็ได้

ข้อ 10 ว่า ถ้าฝ่ายไทยยอมให้สิ่งใด ๆ แก่ชาติอื่น ๆ นอกจากหนังสือสัญญานี้ ก็ต้องยอมให้อังกฤษ แลคนอยู่ในบังคับอังกฤษเหมือนกัน

ข้อ 11 ว่า เมื่อนั้น 10 ปี ตั้งแต่ประทับตราเปลี่ยนหนังสือสัญญานี้แล้ว ถ้าฝ่ายไทยฝ่ายอังกฤษจะขอเปลี่ยนข้อใด ๆ ในหนังสือสัญญานี้ แลข้อใด ๆ ในหนังสือสัญญาเก่า ซึ่งทำไว้ในคฤศตศักราช 1826 ปี ซึ่งมีได้ยกเสียนั้น แลข้อใด ๆ ในกฎหมายการค้าขายแลพิภักดาซีที่ติดอยู่กับหนังสือสัญญานี้แลกฎหมายที่จะทำต่อไปภายหน้า เมื่อได้บอกให้รู้ก่อนปีหนึ่งแล้วจะตั้งขุนนางฝ่ายไทยฝ่ายอังกฤษเปลี่ยนแปลงเพิ่มเติมได้ตามแต่เห็นควรเห็นชอบด้วยกันทั้งสองฝ่าย

ข้อ 12 ว่า หนังสือสัญญานี้ทำไว้เป็นอักษรไทยฉบับหนึ่ง เป็นอักษรอังกฤษฉบับหนึ่งข้อความต้องกัน เมื่อหนังสือสัญญาประทับตราเข้ามาเปลี่ยนกันแล้วใช้ได้ เมื่อ ณ วันที่ 6 เดือนเอปริล คฤศตศักราช 1856 ปี คิตเปนไทย ณ วันอาทิตย์ เดือนห้า ขึ้นค่ำหนึ่ง จุลศักราช 1218 ปีมโรงอัฐศก ผู้สำเร็จราชการฝ่ายไทยฝ่ายอังกฤษทำหนังสือสัญญานี้ เขียนเป็น 4 ฉบับ ลงชื่อประทับตราด้วยกันทั้งสองฝ่าย ทำไว้ในกรุงเทพมหานครอมรรัตนโกสินทรมหินทรราชูทธธา ณ วันพุธ เดือนหก ขึ้นสองค่ำ ปีเถาะสัปตศก

(ลงชื่อประทับตรา) เซอฮอนโบวริง ราชทูตอังกฤษ

(ลงชื่อประทับตรา) ท่านผู้สำเร็จราชการฝ่ายไทย ห้าดวง

กฎหมายอย่างพ่อค้าอังกฤษซึ่งมาค้าขายในกรุงเทพฯ ต้องใช้

ข้อ 1 ว่า กัปตันนากัปตันซึ่งจะเข้ามาค้าขาย ณ กรุงเทพฯ เมื่อเข้ามาถึงนอกสันดอนจะทอดสมอใช้คนเข้ามาบอกแก่เจ้าพนักงาน ฤจะเอากัปตันเลขเข้ามาเมืองสมุทรปราการก็ได้ตามใจ แล้วจะต้องมาบอกเจ้าพนักงานที่ด่านเมืองสมุทรปราการว่าเรือมาแต่เมืองใด มีลูกเรือกี่คน มีปืนกี่บอก ทอดสมอที่เมืองสมุทรปราการแล้วต้องมอบปืนใหญ่และดินดำแก่ขุนนางเจ้าพนักงานฝ่ายไทยที่เมืองสมุทรปราการแล้ว ต้องมีขุนนางกรมการฝ่ายไทยกำกับเรือขึ้นมาจนถึงกรุงเทพฯ

ข้อ 2 ว่า ถ้าเป็นกัปตันเลขเกินด่านสมุทรปราการขึ้นมา มิได้เอาปืนและดินดำขึ้นไว้ที่เมืองสมุทรปราการตามกฎหมายนี้ ต้องเอากัปตันกลับไปเอาปืนและดินดำขึ้นไว้เสียที่เมืองสมุทรปราการแล้ว ต้องปรับโทษเงินแปดร้อยบาทด้วยไม่ฟังกฎหมายนี้ ถ้าเอาปืนใหญ่และดินดำขึ้นไว้ที่เมืองสมุทรปราการแล้ว ต้องปล่อยให้เรือขึ้นมาค้าขายที่กรุงเทพฯ

ข้อ 3 ว่า ถ้ากัปตันลูกค้าอยู่ในบังคับอังกฤษขึ้นมาทอดสมอที่กรุงเทพฯ แล้ว ถ้าไม่ได้เป็นวันอาทิตย์กับคืนนากัปตันต้องเอาหนังสือสำหรับล่า แลบาญชีสิ่งของซึ่งมีเข้ามาในล่ากัปตัน ต้องมอบให้แก่กงสุลใน 24 ชั่วโมง กงสุลจะได้เอาบาญชีไปให้เจ้าพนักงานฝ่ายไทยที่ได้เรียกภาษีแล้ว เจ้าพนักงานคนนั้นต้องให้หนังสือสำหรับเบิกกระวางในเวลานั้น ถ้ากัปตันนากเรือมิได้ส่งหนังสือแลบาญชีสิ่งของใน 24 ชั่วโมงนั้น ฤส่งบาญชีไม่ครบจำนวนสิ่งของที่หลงลืมในระหว่าง 24 ชั่วโมง ตั้งแต่ส่งหนังสือถึงกงสุลนั้นไม่ปรับโทษเอาเงิน

ข้อ 4 ว่า ถ้ากัปตันอังกฤษเปิดกระวางขนสินค้าก่อนยังมิได้หนังสือเปิดกระวาง แลลักลอบขายสิ่งของในกรุงเทพฯ ก็ดี นอกสันดอนก็ดี จะต้องปรับโทษเงิน 800 บาท แลสิ่งของที่ลักลอบขายนั้นต้องริบเอาให้หมด

ข้อ 5 ว่า เมื่อกัปตันอังกฤษขนของออกแล้ว บันทุกของที่ออกไปเสร็จแล้วเสียภาษีให้เสร็จแล้ว ได้บาญชีแก่กงสุลครบสิ่งของแล้ว ถ้ามิได้เกี่ยวข้อสิ่งใด ๆ ต้องมีเบ็กล่องอักษรไทยส่งให้กงสุล ๆ คืนหนังสือสำหรับล่าให้กับคืนนากเรือปล่อยเรือให้ล่องไปเมืองสมุทรปราการ ต้องมีเจ้าพนักงานกำกับเรือไปจนถึงเมืองสมุทรปราการ ถ้าเจ้าพนักงานเมืองสมุทรปราการไปตรวจดูกัปตันแล้ว ปืนและดินดำที่เอาขึ้นไว้ส่งให้กับคืนนากเรือไป

ข้อ 6 ว่า ฝ่ายราชทูตอังกฤษซึ่งเข้ามาทำหนังสือสัญญาครั้งนี้ ราชทูตหาญักภาษาไทยไม่ เสนาบดีฝ่ายไทยยอมให้เอาหนังสืออักษรอังกฤษในหนังสือสัญญาไมตรีแลกฎหมาย แลค้าขาย แลพิภพ ซึ่งติดอยู่กับหนังสือสัญญานั้นเป็นแน่

(ลงชื่อประทับตรา) เซอฮอนโบวริง ราชทูตอังกฤษ

(ลงชื่อประทับตรา) ท่านผู้สำเร็จราชการฝ่ายไทย หาดวง

ประวัติผู้วิจัย

นางสาวนันทนัช ชีวศิริธรรม สำเร็จการศึกษาศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ปีการศึกษา 2535 เข้าศึกษาต่อภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีการศึกษา 2537

